

Władysław Fałowski

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

NIEKTÓRE DYLEMATY DOTYCZĄCE ROCZNEGO SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Ujawnianie informacji w sprawozdaniu finansowym – kolejny przejaw mody polegającej na przenoszeniu „zachodniej” terminologii czy też odzwierciedlenie istoty rocznego sprawozdania finansowego? Ustawa o rachunkowości stwierdza, że w sprawozdaniu finansowym „wykazuje się...”. Stwierdzenie „wykazuje się” implikuje podejście z punktu widzenia sporządzającego. Jednostka gospodarcza sporządza sprawozdanie, bo ma taki obowiązek, nie dla siebie, ale dla otoczenia; dla siebie w sensie formalnym, historycznym, co najwyżej do wykorzystania do wieloletnich analiz. Użyteczność rocznego sprawozdania finansowego dla jednostki jest znikoma. Dla jednostki istotne są informacje niezbędne do bieżącego podejmowania decyzji gospodarczych, czyli informacje bieżące, pozyskiwane szybko. Takich informacji powinien dostarczyć odpowiednio zorganizowany system sprawozdawczości wewnętrznej. Potocznie „ujawnienie” to informowanie o czymś nieznanym. Używanie tego terminu w MSSF/MSR oznacza podejście z punktu widzenia odbiorców informacji i to tych, którzy nie mają dostępu do informacji bieżących, przede wszystkim szerokiego grona otoczenia gospodarczego, w tym w szczególności potencjalnych inwestorów, ale także właścicieli, wówczas gdy nie są równocześnie np. członkami zarządu. Ponieważ, jak wspomniano wcześniej, jednostka nie sporządza sprawozdania dla siebie, a dla szerokiego grona odbiorców zewnętrznych (otoczenia gospodarczego), używanie terminu „ujawnianie” ma pełne uzasadnienie.

Jednostka mająca obowiązek ujawniania informacji dla otoczenia gospodarczego jest zainteresowana ujawnieniem wyłącznie tego, co musi. Otoczenie gospodarcze to także konkurenci jednostki. W związku z tym pojawia się możliwość sporządzenia sprawozdania w wersji uproszczonej, zgodnie z art. 50 ustawy o rachunkowości, i uniknięcia ujawnienia określonych informacji, np. dotyczących jednostek powiązanych. Formalne sporządzenie sprawozdania uproszczonego nie oznacza, że dla siebie

czy dla właściciela lub rady nadzorczej nie można dodatkowo sporządzić sprawozdania pełnego, a nawet bardziej szczegółowego niż pełne, wymagane przez ustawę.

Dyskusyjna jest polityka informacyjna niektórych spółek, w szczególności skarbu państwa i organów samorządowych, polegająca na obligowaniu tych spółek przez ich właścicieli do sporządzania bardzo szczegółowego sprawozdania z działalności jednostki w roku obrotowym, tzw. sprawozdania zarządu, wynikającego z art. 49 ustawy o rachunkowości (sprawozdanie to nie jest formalnie traktowane jako element rocznego sprawozdania finansowego, lecz jako sprawozdanie odrębne, którego obowiązek sporządzenia wynika tak z ustawy o rachunkowości, jak i z kodeksu spółek handlowych). Zakres informacji takich sprawozdań znacznie wykracza poza zakres informacji wymaganych w art. 49. Jeżeli takie szerokie ujawnienie informacji jest dla jednostki korzystne, to nie ma problemu, ale jeżeli ujawnienie tych informacji może być wykorzystane przez konkurencję lub inne jednostki zewnętrzne w sposób dla jednostki negatywny, to może to być uznane za działanie na szkodę spółki. Oczywiście w takim wypadku powinno być oddzielenie sprawozdania dla właściciela od formalnego sprawozdania wynikającego z art. 49 ustawy o rachunkowości, sporządzanego w celu ujawniania informacji na zewnątrz, i sporządzanie w celu realizacji tego ostatniego zadania wersji zawierającej wyłącznie te informacje i w takim zakresie, jak tego wymagają zapisy art. 49 ustawy o rachunkowości.

Kolejnym problemem dotyczącym sprawozdania z działalności jednostki w roku obrotowym jest sposób prezentacji „tego, co było, i tego, co będzie”. Z reguły jednostki dosyć szczegółowo, np. poprzez opisy, prezentację wskaźników, przedstawiają to, co dotyczy okresu sprawozdawczego, czyli to, co jest dosyć szczegółowo zaprezentowane liczbowo w poszczególnych elementach rocznego sprawozdania finansowego, podczas gdy w punktach 1 i 4 ustępu 2 art. 49 ustawy o rachunkowości zawarty jest wymóg ujawnienia informacji o „zdarzeniach istotnie wpływających na działalność jednostki, jakie nastąpiły w roku obrotowym, a także po jego zakończeniu, do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego”, oraz informują o bieżącej sytuacji finansowej. Informacje te mają stanowić uzupełnienie danych liczbowych zawartych w sprawozdaniu finansowym, a nie ponowną prezentację tego samego tylko w inny sposób. Równocześnie w sposób niezadowalający prezentowana jest przewidywana sytuacja finansowa (art. 39 ust. 2 pkt 4). Te ostatnie informacje dotyczą przyszłości, nie wynikają z danych liczbowych zawartych w rocznym sprawozdaniu finansowym, w związku z czym sprawozdanie działalności jest tym jedynym elementem systemu sprawozdawczości, który informacje na ten temat zawiera. Informacje te powinny mieć charakter uproszczonego planu finansowego na kolejny rok obrotowy. Posiadanie takiego planu i sposób jego prezentacji w sprawozdaniu jest istotną uzupełniającą informacją, dotyczącą możliwości kontynuacji działalności.

Zjawiskiem dosyć powszechnie lekceważonym w praktyce, a zdarza się, że i w literaturze, jest sprawa kolejności kolumn, w których prezentowane są dane sprawozdawcze. Obowiązującą i logiczną kolejnością jest prezentacja w kolumnie pierwszej tego, co aktualne, np. stanu na koniec bieżącego roku, danych za bieżący rok, w kolumnie drugiej – danych porównawczych, tj. stanu na koniec roku poprzedniego, danych dotyczących roku poprzedniego. Nieprawidłowe postępowanie może wprowadzić w błąd odbiorcę ujawnianych informacji – ma on prawo oczekiwać obowiązującego sposobu prezentacji, bez konieczności ciągłego śledzenia nagłówków poszczególnych kolumn.

Należy zwrócić uwagę na możliwość i celowość sporządzenia rocznego sprawozdania finansowego wykazującego dane w tysiącach złotych. Tak sporządzone sprawozdanie, pozbawione wielkich cyfr, jest bardziej czytelne. Ustawa nie określa, czy w tysiącach oznacza, że w pełnych tysiącach bez miejsc po przecinku, czy też z jednym miejscem po przecinku – wymaga to ustalenia w zakładowej polityce rachunkowości. Za nielogiczne i mylące uznaje się wykazanie danych w tysiącach złotych z dwoma miejscami po przecinku – istnieje ryzyko wprowadzenia w błąd odbiorcy informacji, który może uznać, że dane te są wyrażone w złotych i groszach.

Rozbieżności pomiędzy treścią ustawy o rachunkowości a załącznikami do tej ustawy dotyczą po pierwsze dopłat do kapitału i należnych dopłat do kapitału; jedna z nowelizacji ustawy w art. 36e każe je ująć w odrębnych pozycjach kapitałów własnych, co nie ma odzwierciedlenia w bilansie stanowiącym załącznik do ustawy, bo ten załącznik nie został w tym momencie zmieniony. Problemem drugim jest ujęty w ustawie o rachunkowości zakaz kompensowania, w sprzeczności z którym pozostaje załącznik do ustawy w postaci wzoru rachunku zysków i strat. MSR w takim przypadku formułują ten zakaz z uwzględnieniem wyjątków – „nie kompensuje się, chyba że inny standard na to zezwala lub do tego obliuguje”.

Dylematem dotyczącym szczególnie jednostek zobligowanych do publikacji rocznego sprawozdania finansowego jest zakres informacji ujawnianych we wprowadzeniu do rocznego sprawozdania, dotyczących metod wyceny aktywów i pasywów. Ujawnianie to powinno precyzyjnie określać sposób wyceny poszczególnych pozycji bilansowych, co jest warunkiem poprawnego odczytywania i interpretowania danych bilansowych. W odniesieniu do środków trwałych powinno to być np. sprecyzowanie momentu rozpoczęcia ich amortyzowania, określenie stosowanych metod amortyzowania i zakresu ich stosowania, określenie stawek amortyzowania podstawowych grup środków trwałych. Szczegółowa prezentacja jest związana z „objętością” tych informacji, a zatem i z określonymi kosztami ich publikacji.

Daleki od zadowalającego jest zakres ujawniania informacji dotyczących jednostek powiązanych – tak sald pozycji bilansowych, jak i informacji o transakcjach z jed-

nostkami powiązanymi. Wynika to z braku rozpoznania pełnych powiązań – najczęściej ich znajomość ogranicza się wyłącznie do ich powiązań bezpośrednich w górę i w dół. Oznacza to niekompletne ujawnianie informacji na powyższy temat.

Pozycje bilansowe należności i zobowiązań z tytułu „dostaw i usług” są rozumiane zbyt szeroko. Pozycje te powinny dotyczyć należności i zobowiązań handlowych. Przez należności i zobowiązania handlowe należy rozumieć należności i zobowiązania dotyczące podstawowej działalności operacyjnej, charakteryzujące się tym, że co do zasady powinny powstawać w miarę systematycznie i w miarę systematycznie powinny być regulowane. Nie są zobowiązaniami handlowymi, lecz innymi np. zobowiązaniami z tytułu zakupu środków trwałych. Właściwy podział jest istotny z punktu widzenia analizy (np. rotacja) oraz rachunku przepływów pieniężnych (działalność inwestycyjna). Ma to także dalsze konsekwencje w podziale należności i zobowiązań na długo- i krótkookresowe.

Dodatkowe informacje i objaśnienia, jako element rocznego sprawozdania finansowego, sporządzane według wzoru stanowiącego załącznik do ustawy o rachunkowości, nie mają postaci prostej, wygodnej dla odbiorców informacji ujawnianych w sprawozdaniu finansowym mniej doświadczonych w zakresie rachunkowości. Wprowadzenie dodatkowych informacji i objaśnień stanowi uzupełnienie pozostałych elementów rocznego sprawozdania finansowego (w szczególności bilansu, rachunku zysków i strat i rachunku przepływów pieniężnych), ale informacje tam zawarte nie są bezpośrednio powiązane z tymi poszczególnymi pozycjami sprawozdania finansowego, które mają objaśniać. Korzystniejszą formą prezentacji tego typu informacji są noty do rocznego sprawozdania finansowego (w postaci np. wymaganej od spółek giełdowych), charakteryzujące się bezpośrednim powiązaniem z ściśle określonymi pozycjami sprawozdania.

Nie została do tej pory wypracowana określona konwencja prezentacji danych w sprawozdaniu finansowym. Problem dotyczy po pierwsze ujmowania danych na formularzach pełnych, co oznacza, że w wielu pozycjach będzie brak danych, ale od razu jednoznacznie widać, czego nie ma, czy też – tak jak zalecają to niektóre wytyczne (w tym Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów) – odbiorca informacji widzi, że nie ma wszystkiego, ale ustalenie, czego nie ma, wymaga przeprowadzenia analizy (poszukiwania) pominiętych pozycji. Czy pominięcie np. pozycji „należności dochodzone na drodze sądowej” oznacza, że one nie występują, czy także że mają wartość zerową, ze względu na ich pełne zabezpieczenie odpisem z tytułu utraty wartości? Czy w tym drugim przypadku jest zasadne ich pominięcie, w sytuacji gdy w dodatkowych informacjach i objaśnieniach pojawi się wartość nominalna i odpisy z tytułu utraty wartości tych należności? Czy może być tak, by w objaśnieniach opisywać pozycję, której nie wykazano w bilansie? Uznaje

się, że korzystniejsze jest zachowanie w formularzu sprawozdawczym wszystkich pozycji właściwych dla tego sprawozdania i przyjęcie, że:

- w pozycjach istniejących, z którymi związana jest określona wartość, wykazuje się tę wartość,
- w pozycjach istniejących, ale mających wartość zerową (np. pozycje zabezpieczone w całości odpisem z tytułu utraty wartości lub, w przypadku sprawozdania sporządzonego w tysiącach złotych, przy niskich wartościach, które w wyniku zaokrąglenia do tysięcy dają wartość zerową) wykazuje się „0”
- w pozycjach nie występujących wykazuje się „–”.

Obowiązujące zasady wyceny inwestycji, umożliwiające w określonych wypadkach ich przeszacowanie w górę i uzależniające ujęcie skutków tej wyceny od zakwalifikowania tych inwestycji do długoterminowych (zwiększenie kapitału z aktualizacji wyceny) lub do krótkoterminowych (zwiększenie przychodów finansowych, a więc w ostateczności poprawa bieżącego wyniku finansowego), powodują konieczność podjęcia próby ustalenia, czy zakwalifikowanie tych inwestycji do długo- lub krótkoterminowych oparte jest na rzeczywistych planach jednostki, czy też ma na celu określone ukształtowanie wyniku finansowego. Wielokrotnie można być o tym przekonanym, ale jest to nie do udowodnienia na etapie sporządzania sprawozdania. Nie musi być także dowodem złej woli sytuacja, gdy w okresie następnym inwestycje zakwalifikowane do krótkoterminowych nie zostaną zbyte.

SOME DILEMMAS CONCERNING ANNUAL FINANCIAL STATEMENT

Summary

The article discusses some chosen problems of annual financial statement such as: which information should be revealed in a financial statement, what details should a financial statement represent, which informations in a financial statement are important and useful for the economic environment? These are some crucial questions, important for an enterprise especially in the context of economy competition.